

DON PACO, O PÍCARO QUE NUNCA ESQUECEU

DON PACO, THE RASCAL WHO NEVER FORGOT

Xosé López González

Resumo: Un percorrido vincutivo de don Paco del Riego con Vilanova de Lourenzá a través da súa infancia argalleira e inesquecible. Un achegamento lúdico á súa figura, reflectido na súa obra escrita, coa vila rural que o viu nacer e que sempre levou no corazón, aló onde for.

Abstract: An examination of Paco del Riego's links with Vilanova de Lourenzá through a memorable childhood full of escapades. A ludic approach to his figure as reflected in his written work and focusing on the hometown that he always held dear, wherever he went.

Palabras chave: Vilanova de Lourenzá, Francisco Fernández del Riego, lembranzas infantís, argalladas, pícaro.

Key words: Vilanova de Lourenzá, Francisco Fernández del Riego, childhood memories, escapades, rascal.

A idade na que revisas os teus recordos do pasado inflúe neles, fainos mudar. Todo depende das vivencias que tiveses, do sufrido, do experimentado no momento en que fagas a revisión. (María Villamarín. *Diario de dúas casas*)

Temos ouvido, non unha, senón unha morea de veces, que a Rainer María Rilke se lle ten atribuído a xa célebre frase “a verdadeira patria do home é a infancia”. Dende logo, non sei se a verdadeira, pero si a máis auténtica, aquela que nos vai deixar unha pegada indeleble para o resto da nosa existencia e que, en definitiva, nos fará mellores persoas e máis felices. Aquela que endexamais poderemos esquecer por moitas reviravoltas que deamos no noso periplo vital e que quedará impresa a ferro quente nalgún recuncho do noso cerebro, para o resto dos nosos días. Isto foi o que aconteceu con don Paco.

Gravada ficou tamén a lingua que aquí, neste lugar, aprendeu e logo esparexeu por todo o noso territorio e levou sempre por bandeira, con orgullo e a cabeza ben erguida. Palabriñas moi nosas que sempre o identificarían como un laurentino e un mariño: *pícaro, xuntoiro, amolar, faguer e desfaguer, xermolo, esteña, axina, pina, pesego, ciligras, delonciña, cullarete, xaora, irmao* e outras moitas que agochou no seu caletre como un verdadeiro tesouro.

A nenez de hoxe en día é, cando menos, abondo diferente da que puido vivir o noso protagonista, don Paco, naqueles tempos de comezos do século xx, nunha pequena vila rural coma esta nosa na que todo o mundo se coñecía e trataba, mesmo por pura necesidade. Aínda así, todas as infancias teñen algo en común, o xogo, eses devezos de argallar, de compartir, de relacionarse a través do brincar, de coñecer os demais e a si mesmos; de saber adaptarse a unhas regras e respectalas, de coñecer os nosos dereitos, pero tamén os nosos deberes. Que é isto, se non ir formándonos como persoas?

O neno Paco tamén viviu intensamente neste contorno vilego e rural a súa, se cadra, máis fermosa etapa da vida. Esa que o formou como a boa, excelente e solidaria persoa que foi durante eses noventa e sete anos de existencia no mundo dos vivos. Queremos, xa que logo, realizar un percorrido argalleiro do pícaro Paco, a través das súas múltiples lembranzas, vinculado a este espazo laurentino, en convivencia coas súas xentes e cos seus costumes e tradicións. Uns recordos que o *traguían* de volta á terra que o viu nacer, nesa noite de Reis de 1913. Comentaba no seu querido libro *Lourenzá*:

Os antigos falaban moito do Leteo, río infernal do esquecemento. Pero, ¿e a enxurrada da memoria? Quen se deixa bater polas súas augas ven ser como si se bañase en si mesmo. E do autobaño sae recuperado. Esta ablución purificadora andei moitas veces a practicala como un exercicio espiritual. Penso que quizais a vida teña por fin inmediato un pouso de lembranzas.

En certas ocasións esquecer é doce, pero resulta aventurado. Ó que esquece lévano os paxaros. Nalgunha circunstancia memorar é amargo. Pero nunca inútil, agás nos trances doentíos da idea fixa. Eu o que sei é que nunha chea de momentos restablecíame coa excitación da rememoranza. O mal do intre desaparecía como desdenable na curva estadística da persistencia. Era a memoria quen me permitía a realización do triunfo. Gostei invariablemente de abrir o vello arcón aromatizado de anos. [...] Ó recuar cara tempos idos comezan a me falar os testemuños máis achegados. (2004, pp. 5-7)

Cantas lembranzas vencelladas con Lourenzá couberon nese seu fardelo da memoria, nesa súa maseira das lembranzas infantís!

Non eran soamente persoas maiores coas que eu batía no taboado vilego. Nel cobraban tamén presenza rapaces da miña idade. Compartía con eles xogos e brincadeiras. Despois de saír da escola, entretiñámonos co irio ario, co tirafondas, os muíños de vento, cos bolos na Gracia. Competindo en campeonatos de pelota, nos que nos valía de frontón a longa parede da igrexa que daba á alameda. No tempo bó gozabamos bañándonos nas augas do Baos no Pozo de Cuñas. Ou nas do Masma no Pozo da Ola. Na miña memoria xorden algúns nomes de compañeiros de xogos e aventuras. Eduardo de Miguelito, Xerardo de Palacios, Amadeo do Xastre, Paco do Pedrón, Rosendo de Varela, O Cípe. (2004, p. 91)

Estes momentos de tempos idos recordábaos noventa e un anos despois, en 2004, ao publicarse o citado libro *Lourenzá*. Dende logo, a infancia marca e ben.

Do mesmo xeito mais uns anos antes, en 1990, cando publicaba o seu primeiro libro de memorias, *O río do tempo. Unha historia vivida*, xa lle dedicaba un pequeno espazo aos seus xogos de cando neno:

[...] o moito que me gorentaba latricar arreo na nosa fala cos rapaces, fillos de artesáns e de labregos que deambulaban pola vila. Eses contactos, en xogos e trouladas, determinaron en min unha fonda identificación co léxico e cos decires populares. De neno brincaba cos compañeiros de escola, competía no “irioario”, na xogaina de “ás noces”, ía a me bañar ao río, participaba en rudimentarios partidos con bolas de trapo [...] (1990, pp. 27-28)

Ademais, sente unha profunda identificación co léxico e o mundo da fraseoloxía popular propia desta terra e arredores. No seu derradeiro libro de memorias, *Camiño andado*, publicado en 2003, un ano antes ca o de *Lourenzá*, á parte de mostrar o seu lado máis de neno auténtico e fedello, tratando de fuxir dos maiores, engade unha serie numerosa de argalladas coas que enredaba:

Ás veces fuxía da vixilancia familiar para me ir bañar con outros rapaces no río, en Cuñas, ou no chamado Pozo da Ola. Gorentábame, por outra banda, intervir na elaboración de xoguetes que entretiñan os nosos leceres. Lembro, con saudade, aqueles barcos de noz que botabamos na corrente fluvial. Os cabalos de pataca, os carros de nabo. Pasábao moi ben a correr cos patinetes, formados por unha táboa de madeira montada sobre rodas. Recreábame co bailarete, o andacamiños e, de especial, co tirafondas. (2003, p. 14)

Queremos facer fincapé, especialmente, nun deles, o bailarete. Nesta zona mariñá denominamos deste xeito os bugallos pequerrechos dos carballos. Xa reciben esa denominación, probablemente, polo da argallada empregada para bailar en forma de peón, trompo ou buxaina.

Xogabamos ás noces. Faciamos un furado e tirábase as noces, e o que saía con pares gañaba, e ao que lle saían impares perdía. Por exemplo, seis noces. Facíase un furado na terra e tirábase. Se lle saían pares, quedaba un con todo. Se saían impares, gañaba o que xogaba con el. E xogabamos á billarda, xogo ao que tamén lle chamabamos o irio ou ario. “Irio, ario, a las puertas del boticario” dicíamnos. Tamén xogabamos ao fútbol cunha pelota de goma maciza. (Conde 2018, p. 22)

Este texto pertence ao libro *Conversas con Paco del Riego*, de Perfecto Conde, froito dunha parolada realizada o 10 de abril de 2008. Segue lembrando con todo detalle mesmo as regras dalgún dos xogos, aspecto este que demostra o importante que é o brincar nesta etapa.

Pero non só fai referencia a todo tipo de brincadeiras en libros coma os que acabamos de nomear, senón tamén na súa novela *O cego de Pumardedón*, que ademais de levar o nome dun topónimo próximo a esta vila, recorda algún momento de xogo do seu personaxe principal, Mauro.

Mauro rise das bimbineas. Volve a se mergullar nas lembranzas do pasado, cando, de rapaz, viña pasar breves tempadas neste mesmo lugar de Pumardedón. [...] Por veces sentaba á beira do prado, xogaba cun talo de herba, acariñaba mainamente unha margarida amarela ou un estraloque. Outras, observaba ao mozo da finca no seu traballo e trocaba palabras gasalleiras con el. (1992, p. 8)

Dende logo, é innegable a vinculación afectiva que don Paco sentiu ata os seus derradeiros días por esta vila, polas súas xentes e polas súas paisaxes. Dos seus ollos, cada vez que volveu a ela, escorregaron sentidas bágoas de emoción, porque don Paco sempre foi aquel pícaro argalleiro que nunca esqueceu.

Así o demostran estas palabras ao ter que marchar para Santiago de Compostela e iniciar unha nova etapa, lonxe deste val:

Ía entrar, mozo cumprido, nunha nova época. ¡Adeus querida Lourenzá!
¡Adeus coorriqueos pola vila, paseos polo campo, falares coas xentes vilegas!
Todo esto non o volvería ver. Vale dicir, non o volvería ver coa luz que daquela o ollaba. A luz brillante, iluminadora, da infancia e a adolescencia. Sí a volvería

ollar noutros momentos da miña longa existencia. Pero xa non sería o mesmo. Ó marchar de Vilanova levaba comigo un mundo de lembranzas. Nela quedaba unha parte importante da miña vida. Iso viña ser, mesmamente, o que levaba. Non a miña vida feita lembranza, senón as miñas lembranzas feitas vida. E, xa que logo, non se reducía o dito a un simple xogo de palabras. (2004, p. 101)

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Conde, Perfecto (2018). *Conversas con Paco del Riego*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Fernández del Riego, Francisco (1990). *O río do tempo. Unha historia vivida*. Sada: Edicións do Castro.
- Fernández del Riego, Francisco (1992). *O cego de Pumardedón*. Vigo: Ir Indo.
- Fernández del Riego, Francisco (2003). *Camiño andado*. Vigo: Galaxia.
- Fernández del Riego, Francisco (2004). *Lourenzá*. Sada: Edicións do Castro.